

УДК 342

## ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ СТРОКІВ

## THE FUNCTIONS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL TERMS

**Стрільчук В.А.,**

*кандидат юридичних наук,  
старший викладач кафедри правознавства  
Житомирського національного агроекологічного університету*

**Костенко С.О.,**

*кандидат юридичних наук,  
старший викладач кафедри правознавства  
Житомирського національного агроекологічного університету*

Стаття присвячена дослідженню функцій строків у конституційному праві України. Виокремлено низку функцій, власних конституційно-правовим строкам. Розкрито їх зміст і призначення в механізмі конституційно-правового регулювання.

**Ключові слова:** функціональне призначення, функції юридичних строків, функції конституційно-правових строків, регулятивна функція, охоронна функція, захисна функція.

Статья посвящена исследованию функций сроков в конституционном праве Украины. Выделено ряд функций, присущих конституционно-правовым срокам. Раскрыто их содержание и назначение в механизме конституционно-правового регулирования.

**Ключевые слова:** функциональное назначение, функции юридических сроков, функции конституционно-правовых сроков, регулятивная функция, охранная функция, защитная функция.

The article is devoted to research functions in terms of constitutional law in Ukraine. The authors singled out a number of functions inherent constitutional and legal terms. Exposed their content and appointment in the mechanism of constitutional and legal regulation.

**Key words:** functionality, functions of legal terms, function of constitutional and legal terms, regulatory function, alarm function, protective function.

**Актуальність теми.** Норми права темпорального характеру, які формально виражаються безпосередньо як у тексті Конституції України, так і в інших нормативних джерелах конституційного законодавства, містять чимало різних строків. Конституційно-правові строки властиві майже кожному складовому системи конституційного права України. Вони використовуються при регулюванні різнопланових конституційно-правових відносин, у тому числі й тих, які виникають у процесі організації та діяльності вищих органів державної влади, зокрема Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України тощо. Істотною є роль конституційно-правових строків у механізмі забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, зокрема при їх реалізації, охороні й захисті.

Водночас, незважаючи на широке застосування строків при регулюванні вищевказаних галузевих правовідносин, вітчизняна наука конституційного права категорії строку не приділяє достатньої уваги, особливо стосовно дослідження питання їх функціонального призначення. В інших галузях юридичної науки, переважно в цивілістиці, ученими-правознавцями функціональний аспект відповідних юридичних строків більше досліджений. Варто виокремити праці В. Грібанова, В. Луця, В. Тертишнікова, С. Фоміна, С. Вишновецької, Т. Вахонєвої та інших.

**Метою статті** є комплексний аналіз функціонального аспекту конституційно-правових строків.

**Виклад основного матеріалу.** При дослідженні явищ і процесів, характерних як правовій дійсності загалом, так і конституційно-правовій дійсності зокрема, функціональний метод у його методологічному сенсі має важливе значення. Використання цього методу надає можливість охарактеризувати функціональне призначення конституційно-правових строків, визначити їх місце й роль у механізмі забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, у процесі організації й діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо.

Більше того, застосування функціонального підходу в процесі дослідження такої темпоральної категорії, як «конституційно-правовий строк», сприяє значно глибшій характеристиці сутнісного вираження (юридичної природи) останньої. Адже, виходячи з того, які функції здійснює те чи інше явище соціальної дійсності, як саме реалізуються ці функції, якою є їх ефективність, можна досягнути сутності самого явища, визначити його основні риси, значення в житті суспільства, місце й роль у системі подібних соціальних явищ, а також визначити перспективи його існування та розвитку [1, с. 35]. Тобто, для усвідомлення й розкриття повною мірою сутнісного вираження конституційно-правового строку необхідною умовою є дослідження його функціонального призначення.

Варто зазначити, що в науковій літературі, у тому числі і юридичній, категорія «функція» має досить широке застосування. За змістовим вираженням та,

відповідно, контекстуальністю вживання вона характеризується багатогранністю, оскільки використовується вченими як технічних, так і суспільних наук. Безпосередньо в науковий ужиток це поняття було запроваджене Г. Лейбніцом у другій половині XVII ст. [2, с. 371].

Усе вищезазначене зумовлює необхідність розкрити насамперед етимологію такої юридичної категорії, як «функція», а також її лексико-фразеологічний склад, тобто тлумачення. Термін «функція» запозичений із латинської мови (від *functio*), що в первісному значенні означало «діяльність, виконання» [3, с. 138]. У тлумачному словнику української мови містяться такі значення цієї категорії: 1. Явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін. 2. Робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; призначення, роль чого-небудь [4, с. 653]. У науковій літературі філософського спрямування під функцією розуміють зовнішній вияв якостей будь-якого об'єкта в певній системі відносин; процеси, що здійснюються всією системою загалом; результат будь-якої соціальної дії, процесу; напрями впливу системи на реальну дійсність, де відображається її сутність, роль, закономірності розвитку й соціальне призначення; роль, що виконує певний об'єкт [5, с. 29].

У юриспруденції вже безпосередньо під функціями права розуміють напрями або види впливу права на суспільні відносини. У функціях права виражається роль і призначення права в суспільстві й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси [6, с. 313].

Правильною потрібно вважати точку зору Н. Бровченко, яка, досліджуючи функції юридичних фактів у конституційному праві, зазначає, що при визначенні останніх варто виходити з того, що, по-перше, функції – це напрями впливу певного соціально значущого явища чи обставини на певні правовідносини; по-друге, функції відображають сутність явища, його призначення в механізмі правового регулювання та закономірності розвитку [7, с. 36]. Указане твердження можна застосувати й відносно конституційно-правових строків, оскільки вони за своїм змістом є самостійними юридичними фактами (за певних обставин складовими конституційного фактичного складу), з початком, перебігом та/або закінченням яких настають конституційно значущі юридичні наслідки.

Звичайно, якщо проаналізувати юридичну наукову літературу, то питання визначення місця строків у системі юридичних фактів є дискусійним. Загалом можна виокремити чотири найбільш поширених підходи, які існують у юриспруденції, щодо визначення місця строків у загальній системі юридичних фактів [8, с. 34–35], зокрема такі: 1) строки є різновидом абсолютних юридичних подій; 2) строки є особливими юридичними фактами, які не можна зарахувати ні до дій, ні до подій і які є чимось посереднім між ними; 3) строки є часовою формою, у якій відбуваються події та вчиняються дії; 4) строки взагалі не є юридич-

ними фактами, а також не можна розглядати їх і як вольові правові обставини.

На нашу думку, у системі юридичних фактів конституційно-правові строки є умовними подіями, які можуть виступати як у ролі самостійних юридичних фактів, так і бути складовими конституційного фактичного складу. Конституційно значущі юридичні наслідки може викликати початок перебігу строку, власне сам перебіг та/або закінчення його перебігу. Аргументаційною основою зазначеної тези є такі факти: у конституційному праві України можна зустріти строк, початок перебігу якого може призвести до настання юридично значущого наслідку (досягнення народним депутатом двадцятидворічного віку); також зустрічаються конституційно-правові строки, коли вже не настання, а закінчення їх перебігу призводить до виникнення юридично важливих наслідків (досягнення суддею Конституційного Суду України граничного віку).

Водночас, якщо в заданому контексті проаналізувати встановлені конституційними нормами строки, зокрема строк повноважень Президента України, народних депутатів України тощо, очевидним є той факт, що до настання конституційно значущих наслідків може призводити не тільки початок та/або закінчення перебігу конституційно-правових строків. Адже подекуди й сам плин (перебіг) конституційно-правових строків також може призводити до настання конституційно значущих наслідків (строк повноважень, протягом якого на Президента поширюється право недоторканості). Звичайно, у такому разі конституційно-правовий строк є не самостійним юридичним фактом, а лише елементом конституційного фактичного складу.

Отже, з огляду на все зазначене вище, під функціями строків у конституційному праві України варто розуміти основні напрями впливу відповідних галузевих строків на конституційно-правові відносини, через які відображається їх сутність, зміст, а також закономірності розвитку.

Потрібно зазначити, що в юридичній літературі переважно виділяють такі функції строків: попереджувальну, стимулювальну, гарантувальну та стабілізуючу [9, с. 348; 10, с. 289]. Звернувшись до змісту окремих темпоральних норм конституційного законодавства, які містять у собі ті чи інші строки, можна дійти висновку, що останні також виконують указані функції. Аргументувати правильність цього твердження можна такими прикладами: тридцятиденний строк, закріплений у п. 3 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (виконує попереджувальну функцію); п'ятнадцятиденний строк, що міститься в ч. 2 ст. 94 Конституції України (виконує гарантувальну функцію); строки повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, передбачені ст. ст. 76, 103, 141 Конституції України (виконують стабілізуючу функцію); ч. 2 ст. 109 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від

17 листопада 2011 р. № 4061-VI (стимулювальна функція конституційно-правового строку).

У працях деяких зарубіжних авторів, зокрема Є. Васюкіної, функції юридичних строків аналізуються крізь призму функцій права. На думку вказаного автора, функції права (загальноправові, міжгалузеві, спеціальні) надають можливість ґрунтовніше охарактеризувати властивості юридичних строків. При цьому останні значною мірою допомагають зробити основні напрями правового впливу на суспільні відносини більш результативними.

Щодо функцій юридичних строків загалом, незалежно від їх галузевої належності, Є. Васюкіна ділить їх на основні й додаткові: до основних автор зараховує правоутворювальну, правозмінювальну та правоприпиняючу функції [11, с. 20]; додатковими функціями юридичних строків є такі: функція тимчасового супроводу; функція фіксування в часі юридичних фактів, правових станів, фактичних складів; функція тимчасового обмеження; правоохоронна функція; правовстановлювальна функція; орієнтувальна функція; оцінно-часова функція; функція забезпечення динаміки суспільних відносин.

Не будемо зупинятися на детальній характеристиці окреслених вище функцій юридичних строків, а перейдімо безпосередньо до аналізу функцій конституційно-правових строків, урахувуючи при цьому коло завдань і специфіку їх застосування в механізмі конституційно-правового регулювання.

Як ми вже зазначали, конституційно-правові строки можуть виступати в ролі самостійних юридичних фактів, тобто початок перебігу таких строків, власне сам перебіг та/або закінчення їх перебігу може призводити до настання конституційно значущих юридичних наслідків. На основі цього факту доцільно виокремити низку властивих відповідним строкам функцій.

Так, у конституційному праві України окремі строки виконують правоутворювальну функцію, яка виявляється в тому, що початок перебігу або спливу конституційно-правового строку може призвести до настання конституційно значущих юридичних наслідків. Підтвердженням цьому слугує, наприклад, конституційно-правова норма темпорального характеру, закріплена в ч. 5 ст. 94 Конституції України. Якщо уважно проаналізувати встановлений указаною конституційною нормою строк, логічним є висновок про те, що саме набрання законом чинності у зв'язку із спливом десятиденного строку слугує самостійною підставою для виникнення нових конституційно-правових відносин, нормами якого вони надалі регулюватимуться.

Правозмінювальна функція конституційно-правових строків виявляється тоді, коли з їх настанням змінюються вже наявні конституційно-правові відносини. Прикладом правозмінювальної функції є строк безперервного проживання на законних підставах на території України, установлений для іноземців або осіб без громадянства, який є однією з умов прийняття до громадянства України (ст. 9 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III).



Варто зазначити, що правозмінювальну функцію подекуди зумовлюють фактичні обставини, котрі свідчать про те, що «факти, які породжують конституційне правовідношення, піддалися певним змінам відносно досягнення бажаного результату» [7, с. 40]. Згідно із Законом України «Про внесення змін та доповнень до Конституції України» від 01 лютого 2011 р., було змінено каденцію народних депутатів з 4 на 5 років, що засвідчило те, що вказаний факт не став підставою припинення повноважень народних депутатів, але змінив їх правовий статус у частині строку дії депутатського мандату. Очевидно, що зазначеному в цьому прикладі строку також характерна правозмінювальна функція.

У механізмі конституційно-правового регулювання нерідко можна зустріти використання конституційно-правових строків, які виконують правоприпиняючу функцію. Указану функцію виконують ті строки, настання яких узагалі призводить до припинення існування тих чи інших конституційних правовідносин. Так, наприклад, у п. 5 ч. 2 ст. 81 Основного Закону зазначено, якщо протягом двадцяти днів із дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто, то повноваження народного депутата України припиняються достроково. Тобто, зазначений двадцятиденний строк за таких обставин виконує правоприпиняючу функцію. Іншим прикладом виконання цієї самої функції безпосередньо конституційними строками є відповідні конституційні положення, які стосуються звільнення суддів із посади. Зокрема, відповідно до п. п. 1 та 2 ч. 5 ст. 126 Конституції України, у разі закінчення строку, на який суддю було обрано чи призначено, а також коли суддя досягнув шістдесяти п'яти років, він звільняється з посади органом, що його обрав або призначив.

Наступною функцією, яка, на нашу думку, також в окремих випадках може бути притаманна конституційно-правовим строкам, є правоприпиняюча функція. Насамперед зазначимо, що від правоприпиняючої функції ця функція відрізняється тим, що настання або закінчення конституційно-правового строку не припиняє взагалі конституційні правовідносини, а лише встановлює темпоральні межі їх призупинення, які, наприклад, можуть бути об'єктивно обумовлені вимогами державотворення та правотворення на певному історичному етапі розвитку країни й мають тимчасовий характер. Навести приклад цієї функції конституційно-правових строків можна, попередньо звернувшись до окремих нормативно-правових актів конституційного характеру, які були прийняті в перші роки незалежності України. Маємо на увазі Закон України «Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання» від 19 листопада 1992 р. № 2796-ХІІ, відповідно до якого Кабінету Міністрів України було делеговано Верховною Радою України тимчасово, строком до 21 травня 1993 р., повноваження видавати декрети у сфері законодавчого регулювання. Фактично, строк

дії вказаних делегованих повноважень виконував правоприпиняючу функцію щодо повноважень Верховної Ради України.

Якщо ж проаналізувати цей строк стосовно Кабінету Міністрів України, то можна дійти висновку, що в такому разі він уже виконував правоутворювальну функцію. Звідси доцільно констатувати про дещо умовний характер виокремлення тих чи інших функцій, які властиві певним строкам у конституційному праві.

Власне, описаний вище приклад існування правоприпиняючої функції конституційно-правових строків є далеко не єдиним. Так, відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод людини та громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень. Ураховуючи зміст указаної конституційної норми, можна дійти висновку, що ці строки є одним із правових параметрів конституційно-правового регулювання тимчасових обмежень прав і свобод людини та громадянина. За таких обставин відповідні галузеві строки (початок їх перебігу) також виконують правоприпиняючу функцію.

Виходячи зі змісту попередньої функції, яку за певних обставин виконують конституційно-правові строки, можна дійти висновку про існування тісно пов'язаної із правоприпиняючою функцією власне правовідновлювальної функції строків. Сплив строку дії окремих обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина виражає таку функцію.

Важко уявити ефективне функціонування механізму забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина без темпоральної (часової) регламентації правовідносин, які при цьому виникають. Як відомо, під забезпеченням прав і свобод людини в теорії права прийнято розуміти створення умов для їх здійснення. При цьому таке забезпечення має включати три напрями державної діяльності (складові): сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорона прав і свобод людини (шляхом ужиття заходів, зокрема юридичних, для запобігання, профілактики їх порушень); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності) [12, с. 23–24]. Й у кожному з цих складових механізму забезпечення основних прав і свобод особи конституційно-правові строки виконують відповідні функції, зміст яких зумовлений власне функціональним призначенням перших.

У більшості такі конституційно-правовими строками є процесуальними. Регламентуючи в часі діяльність суб'єктів конституційних правовідносин, установлюючи часові межі для вчинення ними дій (бездіяльності), прийняття рішень, вони тим самим забезпечують своєчасність та ефективність реалізації, охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина [8, с. 128]. Тому, виходячи з цього, можна констатувати наявність регулятивної, охоронної та

захисної функції строків у конституційному праві України.

Також нерідко на конституційно-правові строки покладено організаційну (упорядковувальну) функцію. Таке функціональне спрямування власне строкам, які «обслуговують» окремі процесуальні аспекти багатогранного конституційного процесу (виборчого, законодавчого, бюджетного тощо).

**Висновки.** Отже, не викликає жодного сумніву той факт, що така темпоральна величина конституційного законодавства, як строк, безпосередньо впливає на конституційно-правові відносини через систему притаманних їм функцій, виражаючи при

цьому свій зміст, сутність і закономірності розвитку.

У механізмі конституційно-правового регулювання на вказані галузеві строки покладено низку важливих функцій, до яких варто зарахувати: попереджувальну, стимулювальну, гарантувальну, стабілізуючу, організаційну (упорядковувальну), правоутворювальну, правозмінювальну, правоприпиняючу, правопризупиняючу, правовідновлювальну, регулятивну, охоронну та захисну. При цьому серед основних критеріїв їх виокремлення варто відзначити цільове призначення конституційно-правових строків, їх місце в системі конституційних юридичних фактів, завдання в механізмі забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов А.И. Проблемы реализации регулятивной функции права : дисс. ... канд. юрид. наук / А.И. Абрамов. – Самара, 2005. – 222 с.
2. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : [монографія] / О.В. Батанов ; відп. ред. М.О. Баймуратов. – К. : Юридична думка, 2010. – 656 с.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К. : Наукова думка, 1982.
4. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова), А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10 : Т–Ф. – 1979. – 659 с.
5. Карташов В.Н. Функции правовой системы общества: определения и классификации / В.Н. Карташов // Вестник Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова. Серия «Гуманитарные науки». – 2009. – № 4. – С. 29–32.
6. Погорілко В.Ф. Функції права / В.Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998–2004. – Т. 6 : Т–Я. – 2004. – С. 768.
7. Бровченко Н.В. Юридичні факти в конституційному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Н.В. Бровченко. – Запоріжжя, 2011. – 225 с.
8. Стрільчук В.А. Строки в конституційному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / В.А. Стрільчук. – К., 2014. – 235 с.
9. Загальна теорія держави і права : [підручник] / за заг. ред. В.М. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків : Право, 2011. – 584 с.
10. Общая теория государства и права. Академический курс : в 2 т. / под ред. М.Н. Марченко. – М. : Зерцало, 1998–1998. – Т. 2 : Теория права. – 1998. – 640 с.
11. Васекина Э.М. Юридические сроки: теоретико-правовое исследование : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Э.М. Васекина. – М., 2011. – 26 с.
12. Конституція України : [науково-практичний коментар] / редкол.: В.Я. Тацій (голова) та ін. – 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Право, 2011. – 1128 с.